

Blago krotkima, oni će baštiniti zemlju

Penić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:648588>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Akademija likovnih umjetnosti

Diplomski sveučilišni studij Kiparstvo

Diplomski rad
Blago krotkima,
oni će baštiniti zemlju

Ana Penić

Mentor: prof. Peruško Bogdanić

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Društvena kontrola.....	5
2.1. „Društveni neprijatelj“	5
2.2. Ideološka moć.....	6
2.3. „Čovjek – stroj“	7
2.4. Disciplina i potčinjavanje.....	7
2.4.2. Zatvor.....	10
2.5. Nejednakosti pred zakonom.....	10
3. Otuđenost od društva.....	12
4. Devijantnost i društvena promjena.....	14
5. Umjetnost kao savjest čovječanstva.....	17
6. Kontinuitet tragičnog prikazivanja čovjekova lika–Radauš–Micheli–Gračan–Vuco.....	19
7. Proces izrade rada.....	24
8. Zaključak.....	27

„Suvremena umjetnička djela u pravom smislu te riječi mogu biti samo ona koja iznose na svoj specifičan način, tj. likovnim jezikom, istinu o svom vremenu. Ako je likovno djelo k tome još i humanistički angažirano, tj. ako iznosi svojim specifičnim likovnim jezikom, nedvosmisleno, kritički odnos spram pojava koje danas ugrožavaju ljudsko u čovjeku, koje ugrožavaju čovjeka kao jedinku u bilo kojim društvenim strukturama, ako se kritički odnosi prema nizu pojava koje svakim danom sve više onemogućavaju sagledavanje ustrojstva naše civilizacije – tada slobodno možem reći da su takva umjetnička djela nužnost. Ona su istovremeno dokaz mogućnosti otpora čovjeka koji se ne želi podrediti suvremenoj mašineriji manipuliranja ljudima u ime tzv.općeg dobra i tzv.viših ciljeva“

Gračan (Rus, Z.: Stjepan Gračan, 2014, str.44)

1. Uvod

Ciklus radova „*Blago krotkima, oni će baštiniti zemlju*“ nastao je na temelju istraživanja utjecaja društvene kontrole na pojedinca. Prikazima raspadajućih tijela i metoda fizičkog mučenja povlači poveznicu između psihološke manipulacije suvremenog društva i fizičkih metoda mučenja za postizanje poslušnosti i uništavanje individualnosti pojedinca. Motiv fizičkog raspadanja predstavlja razdvajanje identiteta. Stanje psihološke borbe racionalnog dijela čovjeka koji se prilagođava i pokušava uklopiti u društvene norme i ispuniti očekivanja i vrijednosti društva potiskujući vlastiti identitet, mišljenje, osjećaje i osobnost u svijetu koji ih ne prihvaća, prikazano je kao fizička dekompozicija tijela.

Sprave za mučenje korištene u inkvizicijskim postupcima da bi se slomila individualnost i zaplašivanjem sanirale ili smanjio broj pojava novih ideja, uspoređujem sa današnjim sistemom psihičke kontrole i uništavanja individualnosti i drugačijih pojedinaca.

Društvena pravila osmišljena su za postizanje kontroliranih i potčinjenih pojedinaca koji se sami održavaju u stanju potčinjenosti. Panoptičku šemu zatvora, opću vidljivost koja se u suvremenom društvu sve više provodi oblikovanjem javnog prostora, Crkva je uspostavila još početkom srednjeg vijeka na najekonomičniji i najjednostavniji način održavajući svoje podanike u vječnom strahu da su uvijek vidljivi i da se svaki njihov potez procjenjuje, zbraja i oduzima u sustavu bodovanja osobe kao dobre ili loše. Naziv „*Blago krotkima, Oni će baštiniti zemlju*“ citat je iz Biblije koji opisuje „savršenog građanina“, poslušnog, krotkog i dresiranog – ono što od početaka uređenih društava do danas djeluje kao glavna ideologija vladajućih slojeva, koja se provlači kroz sve vrste institucija i društvenih pravila i vrijednosti, koristeći sve moguće mjere i načine postizanja tog cilja. Sve predstave i prikrivene manipulacije koje se koriste od ukidanja sprava za mučenje, od kada je kontrola nad pojedincem postala suptilnija i premjestila se sa tijela na duh čovjeka usmjerene su izgradnji poslušne mase koja će za svoju poslušnost biti nagrađena, dok će oni koji se ne pokoravaju pravilima društva biti kažnjeni. U ovom radu biti će objašnjen socijalni aspekt društvene kontrole nad pojedincima i načini na koje je ona prikazana u djelima likovne umjetnosti u djelima umjetnika *Biafre*, sa naglaskom na kiparstvo Stjepana Gračana, te Michielia i Radauša.

2. Društvena kontrola

„Smrt-mučenje jest umijeće zadržavanja života u patnji, njezinom podjelom na „tisuću smrti“ i postizanjem najiznimnijih agonija prije samog prestanka postojanja. Mučenje se zasniva na cijelom kvantitativnom umijeću patnje“ (Foucault, M., 1994)

Kazneno mučenje je politički ritual, dio ceremonijala kroz koje se očituje moć.

U 19. stoljeću „čovjek“ otkriven u zločincu postaje meta kaznene intervencije, objekt kojeg se kani popraviti i preobraziti. Nestaje veliki prizor fizičkog kažnjavanja, vješto se izbjegava mučeno tijelo, te se iz kažnjavanja isključuje uprizorenje patnje. Na mjesto ispaštanja usmjerenog na tijelo dolazi kažnjavanje koje duboko djeluje na srce, misao, volju, duševno stanje. Ceremonijal kažnjavanja želi se povući u sjenu. Kažnjavanje se od umijeća izazivanja nepodnošljivih osjeta pretvorilo u ekonomiju oduzetih prava. Ono što predstavlja „kaznu“ u samom kažnjavanju nije osjećaj patnje, već pomisao na bol, muka zbog pomisli na muku. Kažnjavanje se ne mora usredotočiti na tijelo, već na predodžbu – ono što treba dovesti do maksimuma je predodžba o kazni, ne njezina tjelesna stvarnost.

Tijelo je izravno uronjeno u političko okruženje. Odnosi moći koju provode državni aparati i institucije imaju na njega neposredno djelovanje kao na proizvodnu snagu, no korisno je tek ako bude obuhvaćeno sustavom potčinjavanja. Političko prožimanje tijela, ovisno o složenim i uzajamnim relacijama, vezano je uz njegovu ekonomsku upotrebu.

Zbog težnje za čvršćim nadzorom utemeljuju se mehanizmi moći koji uokviruju postojanje pojedinaca, te dolazi do prilagođavanja i uređivanja aparata koji se brine i stavlja pod nadzor njihovo svakodnevno ponašanje, identitet, aktivnost, prividno beznačajne postupke.

2.1., „Društveni neprijatelj“

Zločin nije prirodan. Društvo, u funkciji vlastitih interesa, definira ono što se mora smatrati zločinom. Prema poznatoj Rousseauovoj teoriji društvenog ugovora (da bi živio kao dio društva, čovjek se svojevrijedno odriče dijela vlastite slobode, te ga društvo štiti kao svojeg člana, a on se obavezuje da će poštivati pravila društva), smatra se da je građanin sa zakonima društva jednom zauvijek prihvatio i onaj po kojem bi mogao biti kažnjen. S obzirom da je zločinac raskinuo sporazum smatra se neprijateljem društva od kojeg se ono brani svim svojim sredstvima.

„Svaki zlikovac, napadajući društveno pravo, postaje po svojim zločinima odmetnik i izdajica domovine“ (J.Rousseau, Društveni ugovor, prema: Foucault, M., 1994)

Priručnik za postupanje s vješticama iz 1487. „Malleus Maleficarum“ opisuje vještice kao anarhiste opasne za društvo, protudruštveni i anarhijski politički pokret.

Crkva proziva vješticama politički pokret koji ugrožava i dovodi u pitanje njezinu apsolutnu političku vlast nad svim dijelovima života, te koriste sva sredstva koja imaju na raspolaganju da bi sačuvali svoje mjesto apsolutne vlasti: „*pobližim promatranjem čini se razvidnim da su vještice predstavljale golem politički pokret, organizirano društvo, koje je bilo protudruštveno i anarhijsko, svjetska zavjera protiv civilizacije*“ (Institoris, H., Sprenger, J., 2006.)

Navodeći riječi sv. Augustina govori se o herezi kao „*stvaranju ili slijeđenju krivih ili novih mišljenja*“, gdje se novo poistovjećuje sa krivim, tj. sve što je izvan uvriježenog mišljenja mora biti krivo i automatski odbačeno i osuđeno.

„*Hereza je zločin koji čine oni koji stvaraju ili slijede kriva ili nova mišljenja*“ (Institoris, H., Sprenger, J. 2006.)

Hereza je zapravo bila veliko revolucionarno tijelo, grupe fanatika koji su stvarali zajednice sa ciljem provođenja svojih ideja i ciljeva kao što su ukinuće monarhije, privatnog vlasništva i nasljedstva, braka, poretka i zabrana religija. Protiv toga se Inkvizicija morala boriti da bi zadržala položaj Crkve u upravljanju političkim i društvenim životom.

2.2. Ideološka moć

Diskurs ideologa pružao je neku vrstu općeg recepta za izvršavanje moći nad ljudima: duh kao površina na kojoj će se moć ispisivati, služeći se semiologijom kao oruđem; potčinjavanje tijela kroz nadzor nad idejama; analiza predodžbi, kao načelo u politici tijela koje je daleko djelotvornije od ritualne anatomije mučenja.

J. M. Servan, Discours sur l'administration de la justice criminelle, 1767: „*Treba da pomisao na zločin i pomisao na kaznu budu čvrsto povezane i da bez razmaka slijede jedna za drugom. Kada u glavama svojih građana budete oblikovali takav misaoni slijed, tada ćete se moći pohvaliti da njima upravljate i da ste im gospodari. Nejaki despot svoje robove može sputati*

željeznim lancima, no pravi ih političar daleko čvršće vezuje lancem njihovih vlastitih misli.“
(Foucault, M., 1994)

Lišavanje slobode reformatori su smatrali povlaštenim oblikom i oruđem despotizma, govoreći o „*tajnim tamnicama namjenjenim filozofima koji se usuđuju unijeti svjetla u svoje stoljeće i ponosnim i neovisnim dušama koje bez kukavičluka govore o zlu u vlastitoj domovini*“
(Foucault, M., 1994)

Između zločina i povratka pravu i vrlini, zatvor treba biti prostor između dva svijeta, mjesto za individualne preobrazbe kojima će državi biti vraćeni podanici koje je izgubila – administrativni aparat i stroj za promjenu duha.

2.3. „Čovjek-stroj“

Čovjek-stroj opisan je u anatomsko–metafizičkom i tehničko-političkom registru. La Mettriejev „*Čovjek-stroj*“ istovremeno je materjalistička redukcija duše i opća teorija obučavanja, u središtu kojih kraljuje pojam pokornosti, koji tijelu koje se može analizirati pridružuje i tijelo kojim se može manipulirati. Pokorno je tijelo koje se može potčiniti, iskoristiti, preobraziti i usavršiti.

Ono što se nastoji rekonstruirati nije u tolikoj mjeri pravni subjekt, koji je upleten u mrežu osnovnih interesa društvenog sporazuma, već pokorni podanik, pojedinac podvrgnut navikama, pravilima, naredbama, autoritetu koji se neprestano izvršava oko njega i nad njim, te kojemu on mora dopustiti da automatski funkcionira u njemu samome, (Foucault, M., 1994).

2.4. Disciplina i potčinjavanje

„Metode koje omogućuju podroban nadzor nad tjelesnim postupcima, koje osiguravaju stalno potčinjavanje tjelesnih snaga i nameću im odnos pokornost-korisnost jest ono što se može nazvati disciplinom – stvaranje odnosa koji će ljudsko tijelo u okviru istog mehanizma učiniti to poslušnijim što se bude pokazivalo korisnijim, i obrnuto. Ljudsko tijelo ulazi u mašineriju moći koja ruje po njemu, rastavlja ga i ponovno spaja. „Politička anatomija“ koja je isto tako i „mehanika moći“ kojom je definiran način djelovanja na tijelo drugih, ne samo zato da bi činili što se od njih traži, već da bi postupali kako se od njih zahtjeva, uz pomoć raznih tehnika,

prema određenoj brzini i djelotvornosti. Disciplina tako proizvodi podložna i izvježbana tijela, „pokorna“ tijela, uvećava snage u tijelu (u ekonomskim terminima korisnosti) i umanjuje te iste snage (u političkim terminima poslušnosti), razdružuje vlast od tijela, s jedne strane ju pretvara u prikladnost, sposobnost koju nastoji povećati, a s druge izokreće energiju, moć koje bi iz nje mogle proizaći, te je pretvara u odnos stroge podčinjenosti.“ (Foucault, M., 1994).

Disciplina osigurava nadzor nad svakim određivanjem mjesta (ranga) što ga netko zauzima u razvrstavanju. Disciplina nije samo umijeće raspoređivanja tijela, izvlačenja vremena iz njih i njihova gomilanja, već umijeće sastavljanja snaga u djelotvoran aparat - stroj čiji će učinak biti maksimaliziran zajedničkom artikulacijom pojedinačnih djelova od kojih je sastavljen.

Politika je kao tehnika unutrašnjeg mira i reda pokušala staviti u pokret uređaj savršene vojske, disciplinirane mase, poslušne i korisne. Dok su pravni stručnjaci i filozofi u sporazumu tražili prvobitni model za izgradnju ili prepravljanje društvenog tijela, vojnici i tehničari discipline razrađivali su postupke za individualnu i kolektivnu prinudu nad tijelima.

Disciplina sa sobom donosi specifičan način kažnjavanja. Disciplinski kazneni sustav uključuje svako odstupanje od pravila, svaki najmanji prijestup ili neizvršavanje zadatka. Disciplinskom je kažnjavanju funkcija da smanjuje odstupanja (mora u svojoj biti biti korektivno), te se postiže mehanikom dresure. Cijelo vladanje obuhvaćeno je poljem dobrih i loših ocjena, pozitivnih i negativnih bodova kojima disciplinski aparati hijerarhiziraju „dobre“ u odnosu prema „lošima“, te vrše diferencijaciju samih pojedinaca, njihove prirode, mogućnosti, razine ili vrijednosti. Režim disciplinske moći pojedinačna djela, dostignuća i ponašanje uspoređuje s cjelinom koja istodobno predstavlja polje usporedbe, prostor diferencijacije i načelo pravila koje valja slijediti. Diferencira jedne pojedince u odnosu na druge, kao i s obzirom na skupno pravilo, bilo da ono funkcionira kao najniži prag, kao prosjek što ga valja poštivati ili kao optimum kojemu se treba približiti i definira granicu nenormalnoga - javlja se moć norme.

Normalno se uspostavlja kao načelo prinude zajedno s uvođenjem standardiziranog odgoja i s osnivanjem redovnih škola, općih zdravstvenih normi, u regulaciji industrijskih proizvoda i postupaka. Poput nadgledanja i zajedno s njim, normiranje postaje jednim od velikih oruđa moći. Normalizacijska moć prisiljava na homogenost. Oko pojedinaca se uspostavlja vidljivost kroz koju se oni diferenciraju i podvrgavaju sankciji. Izokretanjem ekonomije vidljivosti u izvršavanju moći disciplinska moć postaje nevidljiva; potčinjenima namećući načelo obavezne vidljivosti osigurava utjecaj moći koja se nad njima izvršava. Upravo činjenica da uvijek može biti viđen zadržava discipliniranoga pojedinca u njegovoj potčinjenosti, on preuzima na sebe

prinude moći, spontano provodi na sebi njihovo djelovanje, te upisuje u sebe odnos moći u kojem istovremeno igra obje uloge i postaje osnovom vlastitog potčinjavanja.

Dovođenjem elemenata u suodnos, oblikovanjem kategorija, utvrđivanjem prosjeka, određivanjem normi došlo je do ustanovljenja pojedinca kao predmeta, slučaja koji se može opisati, analizirati, procijeniti, odmjeriti, usporediti s ostalima, dresirati, popraviti, razvrstati, normirati, isključiti...

Disciplinska moć se od početka 19. stoljeća redovito provodila u psihijatrijskim bolnicama, kaznionicama, popravilištima, odgojnim ustanovama, bolnicama, školama, radionicama - svim instancijama individualnog nadzora. Stalna dioba na normalno i abnormalno, kojoj je podložan svaki pojedinac razvija cijeli skup tehnika i ustanova koje na sebe preuzimaju zadaću da mjere, nadziru i ispravljaju abnormalne. U disciplinskom elementu uobličavaju se klinička medicina, psihijatrija, psihologija djeteta, psihopedagogija, racionalizacija rada. Zahvaljujući uobličavanju i gomilanju novih spoznaja, tehnika i znanosti koje dopuštaju proizvođenje discipliniranog pojedinca, suci naše normalnosti koji osiguravaju vladavinu univerzalnosti normativnoga i izvršavanje normalizacijske moći nalaze se posvuda - profesori, liječnici, odgojitelji, socijalni radnici ...

Panoptičkim razmještajem se na razini elementarnog i lako prenosivog mehanizma programira osnovno funkcioniranje društva potpuno ispresijecanog i prožetog disciplinskim mehanizmima. Dolazi do povećavanja broja disciplinskih ustanova, zajedno s njihovom mrežom koja polako prekriva sve veću površinu, te discipliniranja aparata koji već postoje. U panoptičkom društvu zatvor je samo prirodan nastavak, viši stupanj hijerarhije koju prolazimo korak po korak.

Porast kapitalističke ekonomije potaknuo je specifičan modalitet disciplinarne moći. Discipline sve više funkcioniraju poput nekih tehnika kojima se proizvode korisni pojedinci, te u osnovi daju jamstvo za potčinjavanje snaga i tijela. Disciplina među pojedincima stvara prinudan odnos, potpuno različit od ugovorne obaveze. Način na koji se ona nameće, podređenost jednih ljudi drugima, višak moći koji uvijek čvrsto stoji na istoj strani, nejednakost položaja s obzirom na zajedničke propise suprotstavlja disciplinsku vezu ugovornoj, te omogućuje sustavno krivotvorenje ugovorne veze od trenutka kada njenim sadržajem postane neki disciplinski mehanizam.

Rasprostiranje disciplinskih postupaka širilo se razvojem nadzornih žarišta raspršenih u društvu. Vjerske skupine i dobrotvorna udruženja dugo su vremena igrala ulogu discipliniranja stanovništva. Kasnije je tu funkciju preuzeo policijski aparat.

2.4.1. Zatvor

Prijelaz od mučenja i njegovih upadljivih rituala na zatvorske kazne, sakrivene od pogleda javnosti samo je tehnička promjena od jednog umijeća kažnjavanja na drugo. Zatvorska kazna je promišljena disciplinska tehnika promjene pojedinaca.

Zatvor kao oblik postoji prije svoje sustavne upotrebe u kaznenim zakonima. Uspostavljen je izvan sudbenog aparata kao postupak raspodjele, prostornog vezanja i raspoređivanja, razvrstavanja pojedinaca, izvlačenja maksimuma vremena i maksimuma snage, dresure tijela, kodiranja ponašanja, održavanja u nepogrešivoj vidljivosti, gdje se oko njih stvara cijeli aparat promatranja, bilježenja i označavanja, te se znanje o njima gomila i centralizira. Opći oblik aparata za postizanje poslušnosti i korisnosti pojedinaca zahvaljujući točno određenom djelovanju na njihovo tijelo, osmislio je zatvor kao ustanovu prije nego što će ga zakon definirati kao kaznu. U pravosuđu koje sebe naziva pravičnim, sudskom aparatu koji se prikazuje autonomnim, ali je sav prožet asimetrijama disciplinskih potčinjavanja, rađa se zatvor kao kazna civiliziranih društava.

Zatvor mora biti iscrpan disciplinski aparat koji do najvećeg intenziteta dovodi postupke na kakve nailazimo u ostalim disciplinskim rješenjima.

2.5. Nejednakosti pred zakonom

Zakon načinjen za neke, a usmjeren protiv drugih dovodi do situacije u kojoj na sudovima ne sudi cijelo društvo jednome od svojih pripadnika, već jedna društvena kategorija zadužena za red, kažnjava drugu koja se ne ponaša po njihovim pravilima. Bezakonje predstavlja istodobni sukob sa zakonom i klasom koja je taj zakon nametnula u skladu sa svojim interesima. Čvršće nadzorne tehnike i sve više zakonskih zabrana umnogostručavaju prilike za prijestup i dovode s onu stranu zakona mnoge pojedince koji u drugačijim uvjetima ne bi zapali u specijalizirani kriminalitet.

Zatvor proizvodi prijestupništvo - specificiran, u političkom i ekonomskom smislu manje opasan, iskoristiv tip bezakonja koji je moguće nadzirati i usmjeravati, iz kojega se izvlači nedopuštena dobit i postiže nedopuštena vlast vladajuće klase. Djeluje kao sredstvo neprestanog nadzora nad stanovništvom, aparat kojim je moguće nadgledati cijelo društveno polje.

Kazneno pravosuđe zajedno sa cijelim svojim aparatom predstave kao stvoreno je da bude odgovorom na svakodnevni zahtjev nadzornog aparata, napola uronjenog u sjenu i usmjerenog na to da policiju i prijestupništvo nadoveže jedno na drugo, te stvara skriveni sporazum između onih koji ističu važnost zakona i onih koji ga krše - zločina i vlasti. Održavanjem neprijateljstva društva prema prijestupnicima, te odvajanjem prijestupništva od ostalih oblika bezakonja održava se kontrola nad tom skupinom.

Sve više se udaljujući od kaznenog sustava u pravom smislu riječi, zatvorski se krugovi šire - tehnika kaznene ustanove se prenosi na čitavo društveno tijelo, te se uspostavlja prirodan prijelaz od nereda na prekršaj, te od kršenja zakona do zastranjivanja u odnosu na neko pravilo, prosjek, zahtjev, normu - ne mora postojati stvarni prekršaj, samo nedisciplina koja se kažnjava. Zatvor nastavlja bezbrojne disciplinske mehanizme. Zatvorski sustav čini prirodnom zakonsku vlast kažnjavanja, te ozakonjuje tehničku moć discipliniranja - stroga ekonomija čiji je učinak u tome da jedinstvenu moć kažnjavanja učini što je više moguće neprimjetnom. Dolazi do legitimiranja disciplinske vlasti, koja tako izbjegava sve ono što u njoj može naginjati pretjeranosti ili zloupotrebi.

Općenitost zatvorskog sustava, djelujući u cijeloj širini društvenog tijela i neprestano miješajući umijeće ispravljanja s pravom kažnjavanja, snizuje razinu nakon koje za čovjeka postaje prirodno i prihvatljivo da bude kažnjen.

Problem se prebacuje sa nanošenja štete zajedničkom interesu, na zastranjivanje i anomaliju. Društveni neprijatelj preobrazio se u devijantnu osobu koja za sobom donosi mnogostruku opasnost od nereda, zločina, ludila.

3. Otuđenost od društva

„Najveća prednost pojedinca je sloboda volje, da ide suprotno očekivanjima drugih i razumu. U ekstremnom slučaju, osoba će namjerno poludjeti, kako bi bila imuna na razum“

F.M. Dostojevski, „The Underground Man“

Pojedinci koji ne prihvaćaju identitet nametnut od društva nalaze se s njim u stanju stalne borbe do koje dolazi zbog svijesti o psihičkoj manipulaciji kojom se pokušava nametnuti određeni obrazac ponašanja i razmišljanja koji nije sukladan stavovima osobe. Ukoliko identitet osobe nije dovoljno jak i izgrađen ona će lakše nekritički prihvatiti uvriježena mišljenja i vrijednosti zbog nedostatka vlastitih, te će ih ubrzo smatrati svojima i nastaviti život kao prilagođeni član društva.

S obzirom da pojedinci s vlastitim svjetonazorom imaju naviku razmišljanja za sebe, njihova perspektiva i ponašanje odstupa od one društva u cjelini, te su percipirani ili kao zanimljivi ili kao prijatna. Osim što se osjećaju otuđeno od društva, nisu zainteresirani za to kako ono mjeri uspjeh, te vrijeme i energiju ulažu u kreativne projekte koji su izvor strasti u životu i povezanosti s nečim višim od sebe. Što postaju jače zadubljeni u kreativne projekte, manje se osjećaju povezani, te manje napora ulažu u svjetovne stvari, više odstupaju od normi i osamljuju se u svom radu, (Piirto, 2005).

Koncept konflikta između kolektivismu i individualizma u čovjeku istraživani je unutar sociološke literature, u vezi s čim Rank (1932) smatra kolektivizam, u ekstremnom stupnju, oblikom psihološke smrti. Prihvatanje osrednjosti, konformizma i neautentičnosti, po njemu je najčešći izbor prosječnog dobro prilagođenog čovjeka.

Dualizam ljudske prirode koji se izražava u borbi između individualizma i kolektivismu, ili na interpersonalnom stupnju, između nezavisnosti i prisnosti s drugima, izvor je nekih od najtežih i najbolnijih konflikata među ljudima. Za neke ljude rješenje konflikta nalazi se u povlačenju u jedan od ekstrema ili neodlučnosti među njima, dok neki pokušavaju izbjeći konflikt identifikacijom sa apstraktnim idealom, društvenim kolektivom i njegovom ideologijom ili božanstvom.

Barron (1969) je zaključio da kreativnost zahtijeva otpor socijalizaciji, dok Burkhardt (1985) smatra da se kreativni pojedinac mora boriti protiv patološke želje društva za jednoličnosti.

Gascon i Kaufman (2010), ističu važnost tenzije između individualizma i konformizma, ponašanja u skladu s ponašanjem većine i oslobađanja uvriježenih obrazaca mišljenja i djelovanja.

4. Devijantnost i društvena promjena

Devijantnost se često definira kao ponašanja ili vjerovanja koja kreiraju štetan odgovor ili krše normu ili zakon za koji se pretpostavlja da promovira društveno dobro.

U skladu sa konstrukcionističkim pristupom razumijevanja kriminaliteta i devijantnosti, osoba može biti proglašena kriminalnom u jednom kontekstu, a u drugom ne, kao i stigmatizirana u svom vremenu, a slavljena kasnije. Devijantna ponašanja od uvijek su bila poticajna sila pozitivnih društvenih promjena.

Društveno okruženje može proglasiti ljude koji proizvode novitete kao ekscentrične, mentalno bolesne ili kriminalne. Ako društvo prihvati novitet, osoba se smatra kreativnom, ali ako je reakcija negativna, osoba je proglašena kriminalnom ili ludom, bez obzira na to što se može raditi o istom činu u različitim vremenima ili mjestima. Neki od najvažnijih devijanata bili su vodeći u pozitivnim socijalnim promjenama. Devijantnim herojima smatraju se pojedinci koji krše nepravde norme i zakone, suočavajući se sa posljedicama socijalne kontrole, dok istovremeno utječu na pozitivnu socijalnu promjenu, (Wolf, Zuckerman, 2012).

Gilman u svojem radu „Žene i ekonomija“ (1898) govori o pojedincima koji se ne mogu prilagoditi postojećim uvjetima, posjeduju snažnu svijest o nepravdi i negativnim karakteristikama, te se bore za naprednije uvjete. Javnost u cjelini uglavnom je nezadovoljna njihovim akcijama, te joj se tek kasnije ukaže njihov razlog i svrha za postizanje naprednijeg društva i boljih uvjeta. Kada se radi o društvenom napretku, napredni pojedinci suprotstavljaju se sistemu normi koje potiču ili opravdavaju represivne, surove sisteme, da bi postigli humanije sisteme normi i napredak čovječanstva. Takvi napredni pojedinci izlažu se riziku izazivajući represivni sistem.

U različitim kontekstima, pravila i instrumenti socijalne kontrole mogu predstavljati nepravednu i surovu društvenu snagu. Viđenje kršenja zakona koji promoviraju nepravdu i patnju kao moralnu obavezu može se pratiti kroz povijest među vođama koji su izazivali divljenje i pobunjenicima potaknutim moralnim pobudama. Njihova devijantnost možda je proglašena kriminalnom u danom vremenu, ali je naposljetku služila povećanju pravde ili smanjivanju patnje, često uz veliki rizik njima samima. Na početku su takvi pojedinci obilježeni kao devijantni ili osuđeni kao kriminalci od većine suvremenika, pogotovo onih na pozicijama moći, no s vremenom njihove nekonformističke akcije postaju prepoznate kao pozitivne i herojske.

U slučaju kada je dominantna norma ili zakon u društvu nepravedan, kršenje ili opiranje s obzirom na nepravedan socijalni kontekst, bilo bi smatrano devijantnim. U svim primjerima devijantnost je obilježena kao društveno negativna ili štetna, unatoč stvarnoj neutralnoj prirodi pojma. Priče o kriminalitetu, kao fikcija, često su pune junaka i zločinaca, dramtizirajući stvarne događaje i iskrivljujući percepciju javnosti o dobru i zlu.

Fokusiranje na negativna ili moralno neutralna ponašanja unutar kriminaliteta i devijantnosti, implicira negativnost i nepravednost kršenja zakona i normi, te istovremeno ostavlja dojam da je konformizam i poštivanje zakona intrinzično pozitivno i pravedno. Predstavljanje takvih tema kao primjera devijantnosti dovodi do problema zbog stvaranja veze između kršenja pravila i štetnog, antisocijalnog ponašanja, prezentirajući kršenje pravila kao intrinzično determinirano ili sociopatsko ponašanje.

Takve koncepcije kriminaliteta i devijantnosti pojačavaju pogrešnu ali društveno prihvaćenu ideju o kriminalitetu i devijantnosti kao društvenim problemima koje treba izbjegavati u svim situacijama i kontekstima. Ovaj pristup oblikuje mišljenje stručnjaka koji se bave sociologijom devijantnosti i kriminaliteta, u vezi koncepta devijantnosti, uzimajući konformizam kao pozitivnu, a devijantnost kao negativnu kategoriju bez obzira na situaciju i kontekst, pritom ignorirajući devijantnost koju možemo okarakterizirati kao junačku, altruističnu ili korisnu.

Brisman (2010, prema Cropley, Cropley, 2013), govori o kreativnom kriminalitetu koji ima pozitivan cilj u potkopavanju represivnih struktura u društvu. Istaknuo je da pojedinci koji krše zakon iz tog razloga sebe smatraju društvenim reformatorima koji teže razotkrivanju nepravde, zlostavljanja i nasilja potčinjenog od strane vlade, policije i velikih korporacija.

U određenim političkim režimima pojedinci se stalno nalaze pred izazovom s obzirom da kreativno i umjetničko izražavanje u svojim temeljima sadrži preispitivanje starih i pronalaženje novih rješenja. Iako je nezadovoljstvo vladajućih struktura djelovanjima koja preispituju njihovu svrhu očitije u totalitarističkim režimima, nikakav režim nije spreman poticati stvaranje umjetnosti na svoju štetu. Umjetnost koja se suprotstavlja djelovanju u službi sistema, te preispituje vladajuću ideologiju smatra se kriminalnom aktivnosti koja nosi svoje posljedice, (Cropley, Cropley, Kaufman, Runco, 2010).

Kreativna ponašanja također mogu imati negativne posljedice za društvo, narušavajući stabilnost i red dovodenjem u pitanje uvriježena mišljenja i navike. Preispitivanje koje je

potrebno zbog napretka i razvoja može dovesti do otpora onih kojima trenutno stanje odgovara, te sukoba među generacijama.

5. Umjetnost kao savjest čovječanstva

„Umjetnost kao savjest čovječanstva pervertiranim i zagađenim stanjima civilizacije odgovara pervertiranim i zagađenim produktima svoje umjetničke imaginacije i prakse. Klonulost, polegnutost, skvrčenost, gmizanje, leševi, antropomorfne ljuske, raspadanje, spaljenost, destrukcija pojavljuju se kao česti motivi i očitovanja Gračanova umjetničkog aktivizma.“ (Rus, Z: Sjepan Gračan, 2014)

Svrha umjetnosti je njezino djelovanje na ljude, ona ih treba izazivati na razmišljanje, uvući u svoju ideju, atmosferu koja može biti pozitivna koliko i negativna, štititi koliko i napadati/izazivati promatrača. Osjećaji koje će nešto izazvati ovisi o osobi koja stoji pred djelom, gdje dolazi do suočavanja promatrača sa vlastitim osjećajima nastalim posredstvom djela. Djelo mora biti dovoljno jako da osoba više ne stoji pred njim kao promatrač, nego postaje dio njega, ulazi unutra i izlazi sa novim iskustvom i spoznajom.

Izlaganje radova u javnom prostoru otpočeka je bilo bitnom komponentom nerazdvojitog umjetničkog i društvenog funkcioniranja djela Biafre. Ono se izlaže dok se fizički ne potroši. Bitan je neposredni doticaj djela s prolaznikom i njegovom reakcijom, prostrijeljenom nemogućim koje ga izbacuje iz uhodane ravnoteže jednoličnog života. Pitanje ljudskog otuđenja, otuđenosti umjetnosti kao sredstva uljepšavanja stvarnosti. Djela i stavovi su im nasilno figurativni, siloviti, žestoki, emocionalno surovi, divlji, intenzivni. Angažirani su u onoj mjeri u kojoj ih društvena stvarnost sputava u njihovoj punoj realizaciji, ali ih to ne sprječava da toj istoj društvenoj stvarnosti bace istinu u lice. Njihov je angažman humanistički. (Rus, Z: Sjepan Gračan, 2014)

Ono za čime su težili Biafranci nije bilo puko kontriranje lijepom, nego neodložno mobiliziranje svoje ljudske i umjetničke osobnosti, istupanje kroz medij slike, skulpture, u konkretni, stvarni, neprozirni svijet pun tenzija i događaja koje su strastveno željeli komentirati, istaknuti, uključiti u svoja djela, ali i svoja djela uključiti u prostor i vrijeme u kojima su radili i djelovali. Djelo je u samom svome polazištu, u trajanju izvedbe i u završnici realizacije nabijeno nemirom, napetošću, strašću, uzbuđenjem, radikalnom ekspresijom koja graniči s nasiljem, neuravnoteženošću, prijestupom, kako bi gledatelju predočilo potresno iskustvo, potpuni doživljaj. Djelo zastupa umjetnika, u njemu se jasno očituje autorova ideološka zaokupljenost neugodnim pitanjima aktualnog društvenog stanja. Prije je riječ o estetici mučnine, muke, gađenja i zgražanja nego o estetici ružnoga. Zapravo uopće nije riječ o estetici, već o negativnoj etici. Gračanove skulpture bave se motivima onog najgoreg u ljudskoj prirodi. U Kronici piše

kako ga nije zanimala politika. Zanimala ga je umjetnost u akciji, koja u stvarnom okolišu širi snažnu uznemirenost, nalazi zapanjujuće sadržaje koje izravno pretvara u sliku ili kip. (Rus, Z: Sjepan Gračan, 2014.)

6. Kontinuitet tragičnog prikazivanja čovjekova lika: Radauš-Michieli-Gračan-Vuco

U dobro artikuliranoj strukturi Radauševih skulptura svaki krik i očajanje zadobiva formu. Doslovnost i izravnost postiže radeći sa minimalnim razmakom između ideje i modelacije. Cilj mu je izaći iz sebe i reći što ima pod svaku cijenu - uzbuđeno, afektivno, dramatično.

Otvorenost boje, ljuskasta modelacija i gubitak jezgre suprotstavljaju se „postojanom“ kiparstvu punog panoramskih, harmoničnih i statičnih rješenja njegovih suvremenika. Ekspresivni naturalizam u kojem izražajnost formi bez netaknutoga i neaktivnog dijela Panopticuma croaticuma odaje dojam „klaonice ili grobnice“, dok u „Tifusarima (1956-59) prikazuje povorke izmučenih ljudskih olupina (Šimat Banov, I.,2006)

Razrovana modelacija površine bila je instrument ideje. Ističe važnost izravnosti i prisnosti s materijom. Skulpturama koje su bile i ostale vrlo teške za receptivne standarde trenutka ne posreduje nikakva estetika. Relativizirajući masu, učinio ju je osjećajem, stanjem duha, dao joj smrt, ali i snagu života i pobune. Na dramatično doživljavanje svijeta morao je reagirati dinamično i sirovo.

„Mene stvarno te ljudske patnje intenzivno zaokupljaju“ (Radauš, prema Šimat Banov, I.,2006)

„Koliko se nešto može deformirati a da ostane u proporciji, odnosno u dosluhu s temom i realističkom formom? Žestinom koja do tada u hrvatskom kiparstvu nema porednica, on nastoji otrgnuti kožu s tijela, ali ne do kraja. Prisnost pokrenute i odmetnute materije ne znači i njezino odvajanje od tijela. Tifusari nisu odmetništvo materije od skeleta, nego najbolniji aspekt toga odvajanja. Tako meki i tvrdi dijelovi tijela, ma koliko se nastoje odvojiti, ostaju u međusobnoj zavisnosti.“ (Šimat Banov, I., 2006.)

Zamjenjujući oblikovanje forme s oblikovanjem svojih afekata, ovaj je ekspresionist i humanist umjesto djela stvarao sebe. Nije podlijegao stilskim utjecajima ni novim strujama. Stvorio je romantičarski lik pobunjena samovoljna umjetnika.

„Umjetnost je slobodna kao i ljudska misao, kao i snovi što ih sanjamo u snu i na javi, i samo tako hoću da se protumače ovi eksperimenti koji su izrasli iz jednog nemira koji prati valjda sve umjetnike koji stvaraju iz nužde stvaranja.“ (Radauš, prema Šimat Banov, I., 2006.)

Uspoređujući Radauša i Michielia, Šimat Banov Radaušev rad veže uz porugu i poruku, dok Michieliev uz muku. Strast patnje nalazi kao zajednički element, no jedna je dekorativna i vidljiva, a druga samozatajna; jedna pomalo fabulativna, druga egzistencijalna. Suočeni sa istim pitanjima daju različite odgovore.

Radauš je bio doslovniji, te mu ljudski lik, njegovo meso i koža nisu bili dovoljni za kiparstvo, trebale su mu i žice, kavezi, sprave za mučenje, rešetke... Patiniranjem sadre dobila je dojam bezvremenskog.

Biafra je radikalizirala neka svojstva Michielijeve ekspresivne figuracije, tijela koja iskazuju onu „koncentriranu budnost koju je zadesila neka iznenadna katastrofa“, pri čemu kod Gračana djeluju kao posljedica, a ne uzrok stvari.

Gračanove skulpture u cjelini su duboke i mračne rasjekline u psihičkome tijelu pojedinca i društva. „*Danas je svršeno s otuđenjem, pa tako i s utopijom razotuđenja, budući da je subjekt postao ravnodušan za vlastitu subjektivnost, za vlastito otuđenje. Postao je proziran, sablastan, interaktivan*“ (Rus, Z: *Sjepan Gračan, 2014. str.85*)

Njegov opus obilježen je oštrinom u ekspresivnoj destrukciji oblikovanja skulptura gdje nastaju uznemirujući, šokantni, provokativni rezultati. Ulazi u strahovite, kataklizmičke trenutke ljudske egzistencije ukazujući na zla koja ljudi nemilosrdno nanose jedni drugima. Lijevanje pozitivna u materijalu poliestera, u koji je umiješana boja inkarnata, pojačava dojam mesa. Intervencije bojom od ranih 70ih bitna su komponenta Gračanova kiparstva. Boja nije dodatak skulpturi nego je sama suština cjeline kipa. Drastičan spoj sirovog i surovog oblikovanja gole figure koja sjedi, na koju je nanesen jednoličan crveni pigment, preobražava ju u užasnu kreaturu zguljene kože, naglašava i inače izobličujuće modeliranje figure. (Rus, Z: *Sjepan Gračan, 2014*).

„*Oblik ne oponaša vidljivo nego čini vidljivim*“ (Klee, P., prema: Šimat Banov, I, 1997).

Za Gračana i Vucu ljudsko tijelo je površina na kojoj se odvijaju procesi raspadanja kojemu još nije moguće utvrditi uzrok, koji je u utjecaju neke vanjske sile, društvenog virusa koji je napao tijelo/duh nemoćno da mu se odupre. (Srhoj, V. *Grupa Biafra 1970.-1978*)

Lesiak napor Biafre vidi u smjeru prokazivanja strahota mehaničke kulture i opće profanacije svega, bezgraničnog povjerenja u strojeve, patologije ljudske vrste, za što put iskupljenja vide u ponovnoj uspostavi humanističke okosnice.

Sedlmayrova teza o padu umjetnosti se tumači gotovo metafizičkim i teološkim pojmom „gubitka središta“, koje nije samo socijalno alijenacijsko nego i antropološko, u smislu stvaranja čovjeka-stroja. Prema Biafrinim tumačenjima, njihova umjetnost upozorava na prijelazno stanje prema konačnom raščovječenju. I dok filozofi kulture poput E. Fromma vide

trajnu prisutnost tendencija razaranja i destrukcije u povijesti čovječanstva, bijafranci u svome vremenu vide zadnju stepenicu koja vodi u konačnu i nepovratnu propast.

Erich Fromm u knjizi „Anatomija ljudske destruktivnosti“ konstatira: „*Historija čovječanstva jeste izvještaj o izvanrednoj destruktivnosti i svireposti, a čovjekova agresivnost očigledno je daleko veća nego u njegovih životinjskih predaka*“ (prema Srhoj, V: Grupa Biafra)

Prema Frommu, u slučaju otuđenja čovjek se suočava sa vlastitim silama, otjelotvorenim stvarima koje je on stvorio, a koje su otuđene od njega. Njega posjeduju stvari koje je on stvorio, a on je izgubio vlasništvo nad samim sobom. K. Bauer smatra kako šokom i dramom Biafranci žele prikazati proces otuđenja čovjeka po stvarima i njegova gubljenja izvornih veza sa prirodom i društvom.

Borba protiv konformizma, te vraćanje oblića čovjeka u umjetnost i opisivanje zbivanja u ljudskoj zajednici važna su obilježja Biafre. Govorili su o svijetu ružnoće i moralnog pada čovjeka i društva, te poružnjivali tjelesno kako bi prikazali gubitak duhovnog.

Djela Biafranaca, tvrdi Maleković, nisu tu da bismo razmišljali nad sudbinom umjetnosti, već nad sudbinom čovjeka kojega iz stanja moralne obamrlosti može pokrenuti samo „grubo, ultraekspresionističko unakazivanje žrtve“ (prema Srhoj, V: Grupa Biafra)

Lesiak govori o okrenutosti grupe drami suvremenog svijeta, te mobiliziranju na zadatku prokazivanja „laži, nasilja, degeneracije, nepravde i tiranije“.

Njihov angažman krenuo je od čovjeka da bi mu se vratio, tretirajući njegove probleme u egzistencijalnoj sferi kao prioritetne i u samoj umjetnosti. Ekspresivnom figuracijom obrađivali su socijalnu tematiku i otuđenje u neoekspresionističkom i naturalističkom stilu. Rječ je o slikama i kipovima koji su odveć suživljeni s deformacijama i grotesknim karikaturizacijama da bi mogli govoriti o ičem osim o strahotama izobličavanja i mazohističkom uživanju u variranim obrocima užasa.

Biafra se okupira temeljnim pitanjima dobra i zla, istine i laži u ljudskom ambijentu, općeljudskim univerzalnim problemima koji ne mogu biti omeđeni nikakvim društveno-političkim granicama.

Njihovi radovi poruka su o odljuđivanju, propasti humaniteta, tragičnosti ljudske sudbine u modernom svijetu koja teži osvješćivanju ljudi.

Rus opisuje djelovanje Biafre kao radikalni realizam u egzistencijalnom smislu sa utilitarnim, profilaktičkim i katarktičkim namjerama, dok ih Domić svrstava u neonaturalizam.

Vuco tvrdi da su svojim djelom ustali braneći ljudima da utonu u lažne snove o harmoničnom svijetu.

Jezikom ekspresivne figuracije grupa je nastojala više reći o uvjetima čovjekova opstanka u svijetu koji ih prisiljavaju na otpor svim sredstvima (još uvijek samo umjetničkim), i iz tog otpora ne samo prema neangažiranoj likovnoj tradiciji nego i „tradiciji“ dehumanizacije uopće, oni crpe uvjerenje o svojoj avangardnosti.

Banov smatra da je grupa ipak najzaslužnija za problematiziranje pitanja odnosa umjetnika i društva i određivanja umjetnosti prema trenutnom socijalnom ambijentu.

Biafra je pronašla uzore u tradiciji umjetnosti koja vodi do srednjovjekovnog grunewaldovskog kompleksa tijela koje se grči, muči i kopni, te socijalnom naturalizmu, koji vuče porijeklo od njemačkog ekspresionizma, pokreta Neue Sachlichkeit (G.Grosz, O.Dix, M.Beckmann).

Biafranci vjeruju da se jedino realističkom (naturalističkom) stilskom definicijom teme s figurom čovjeka u središtu može doseći humanističke i moralističke sadržaje koji se drugačije ne mogu predstaviti. Smrt ili stanje umiranja ne prikazuju kao neizbježnu sastavnicu života koji se istrošio i prirodno okončao, nego kao naglo skončavanje, posljedicu nasilja, zapuštenosti, bolesti i nedostatka humanih refleksa društva da dostojno upokoji svakog svog člana. Propadanje tijela u kojem nema nade u bilo kakvo zagrobno izbavljenje. Od tuda se u razmatranju Biafrina humanističkog angažmana može zaključiti kako izlaza zapravo nema, barem ne na onom stupnju odljuđivanja na kojemu Biafranci prikazuju čovjeka.

U stilskom pogledu za svoj obračun s nehumanim oblicima življenja i represivnog društvenog ustroja odabrali su one oblike naturalističke umjetnosti koja to društvo prikazuje kroz njegovo užasavajuće i humanistički zapanjujuće naličje.

Nakon Biafre u umjetničkim krugovima postoji zalaganje dijela kritike da se olako ne zaboravi kako sve napetosti i suprotnosti na relaciji umjetnost - društvo opstaju i u vremenu koje se samoproglasilo beskonfliktnim. Konflikti su ostali, samo su se umjetnici promijenili okrećući pogled od stvarnosti. (Srhoj, V. Grupa Biafra 1970.-1978.)

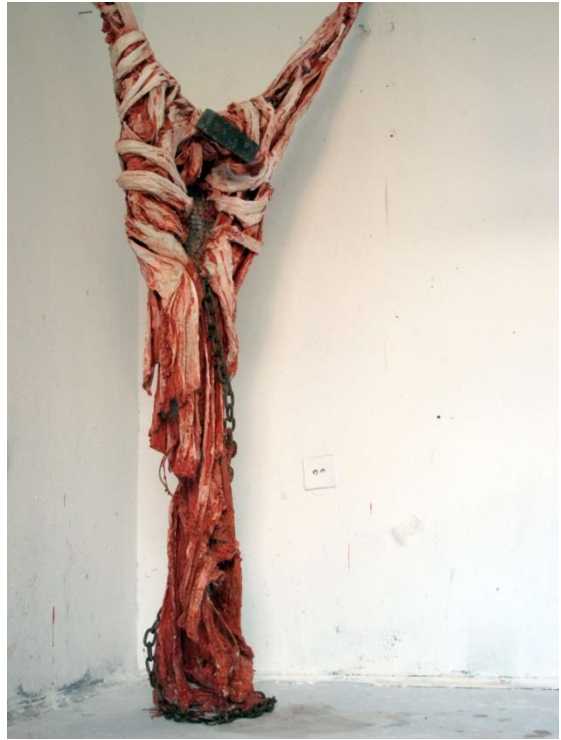
7. Proces izrade rada

Ciklus radova sastoji se od prikaza raspadajućih tijela, čija struktura nastaje platnima učvršćenim gipsom. Komadi željeza održavaju dojam čvrstoće unutrašnjosti, kostura/konstrukcije koja drži komade mesa na okupu u formi čovjeka. Unutrašnjost je čvrsta,

dok se vanjski dijelovi raspadaju, popuštajući pod utjecajima mučenja. Strukturu mesa, živog tkiva i kostiju dobivenu gipsom i komadima platna naglašava boja pojačavajući realizam prikaza i jačinu djelovanja na promatrača.

7. Zaključak

Disciplina „proizvodi“ pojedince, istodobno ih uzimajući kao predmete i kao oruđa svoga djelovanja. Moć kontrole leži u vidljivosti onih nad kojima se izvršava. Istančane i analitične podjele koje su time ostvarene okružile su ljude aparatom za motrenje, bilježenje i dresuru.

Slabljenjem političke kontrole Crkve, još uvijek ostaje jak posredan utjecaj koji je ostavila na oblikovanje zakona i moralnih i etičkih načela društva u kojem živimo. Kao važna politička institucija potčinjavanja i manipulacije već stoljećima postoji kao temelj samodiscipliniranja mase.

Činjenica da uvijek može biti viđen zadržava discipliniranoga pojedinca u njegovoj potčinjenosti, koji preuzimajući na sebe prinude moći, spontano provodi na sebi njihovo djelovanje, te istovremeno igra obje uloge i postaje osnovom vlastitog podčinjavanja.

Fizičke metode kontrole i sputavanja koje zabranjuju slobodan razvoj pojedinca kao misaonog, svjesnog bića, koje ima svijest o svijetu oko sebe i sposobno je za kritičko promišljanje o njemu, zamijenili su različiti oblici psihološke kontrole u kojima internaliziranjem vrijednosti društva nesvjesno gubimo vlastitu mogućnost izbora i kritičkog mišljenja o njegovom djelovanju i vladajućoj ideologiji. Prihvatanjem mišljenja većine uvjereni smo da sami dolazimo do određenih zaključaka i stavova koji su nam zapravo nametnuti, ali uzimajući ga kao svoje ne borimo se protiv njega, nego zamjenjujemo svoj identitet za društveni.

Dužnost umjetnosti je da djeluje prema osvještavanju ljudi, pružanju novih pogleda i davanju novih rješenja. Svojem vremenu daje novi kontekst i objašnjava čovjeka i društvo umjetničkim sredstvima potičući promatrača na suočavanje ili bijeg. Odgovara na uvjete u kojima živimo bez zaobilaženja i kompromisa. Bez uljepšavanja nas suočava s istinom od koje pokušavamo pobjeći okupirajući se informacijama, obavezama i vrijednostima koje su nam servirane s ciljem odvratanja pažnje i održavanja psihičke podložnosti i neaktivnosti. Izvlači sve na površinu, izokrećući unutrašnjost stavlja nas pred nas same, ono što ne želimo priznati o sebi i svijetu kojeg smo dio. Toliko se trudimo zajedno s njim pronaći načine da ne vidimo, da se zakopamo u iluzije važnosti nevažnog sadržaja i aktivnosti, da teško dopuštamo da nas nešto izbaci iz stanja komformističke lijenosti i pokaže dio stvarnosti koji ne želimo vidjeti. Kad bi vidjeli morali bi nešto poduzeti, promijeniti, prvo sebe, a onda dalje od toga. Ali previše smo

već radili zajedno sa društvom na tome da se smjestimo u svojoj letargiji i komformizmu, da slušamo i ne moramo misliti i odlučivati. Da postojimo kao nešto unaprijed određeno i uklopljeno u sistem. Umjetnost nam pruža izbor, mogućnost promjene i svijesti, vraćanja sebi i pronalaženja sebe u svijetu koji nas pokušava podrediti svojim pravilima, bez vlastitog mišljenja i identiteta, a na nama je hoćemo li ju prihvatiti ili još jednom pobjeći natrag u sigurnost.

Literatura:

1. Foucault, M., Nadzor i kazna. Rađanje zatvora, Informator. Fakultet političkih znanosti Zagreb, 1994.
2. Institoris, H., Sprenger, J. Malleus Maleficarum, Stari Grad, Zagreb, 2006.
3. Šimat Banov, I. Valerije Michieli, Jedno lice ekspresivne figuracije (predgovor kataloga), Umjetnički paviljon u Zagrebu, 1997.
4. Šimat Banov, I, Vanja Radauš Retrospektiva, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2006.
5. Vinko Srhoj: Grupa Biafra 1970.-1978., Art studio Azinović, Zagreb, Đorđićeva 22